

УДК 37.013.42-051-055.52

DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220776>

ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Неїжпапа Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
ORCID 0000-0003-4398-2553
E-mail: neizhpapals@ukr.net

У статті розкрито зміст діяльності соціального педагога закладу загальної середньої освіти з батьками здобувачів освіти. Наголошено, що виконуючи свої функції, соціальний педагог закладу освіти повинен, в перше чергу, дбати про захист прав та інтересів здобувачів освіти, таким чином, лише у взаємодії з батьками дітей можна досягти результату.

Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з батьками мають бути спрямовані на підтримку сім'ї, надання їй необхідної допомоги, активізацію її членів, представників її найближчого оточення, мотивацію батьків до самостійного вирішення проблем, педагогізацію сімейного середовища.

Ключові слова: соціальний педагог, заклад освіти, соціально-педагогічна робота, батьки, діти, освітній процес, консультування, профілактична робота.

CONTENT, FORMS AND METHODS OF THE SOCIAL TEACHER'S ACTIVITIES WITH STUDENTS' PARENTS

Neizhpapa Liudmila, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy, MP Drahomanov National Pedagogical University city Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-4398-2553
E-mail: neizhpapals@ukr.net

The article reveals the content of the social pedagogue activities in a secondary education institution with students' parents. It is characterized that performing his functions, the social pedagogue of the educational institution must, first of all, take care to protect the students' rights and interests. Therefore, only in cooperation with the children's parents can achieve results.

The content and forms of socio-pedagogical work with parents are determined by a group of such indicators as the type of family and the problems that exist in the family.

For the effective work of a social educator with parents, such characteristics of the family as capacity and activity are important. The capacity of parents can be limited, temporarily limited, unlimited. The activity of parents characterizes their focus on increasing and improving their own resources and is divided into actual activity

It is noted that one of the effective tools of interaction between school and family environment is the socio-pedagogical activities of the educational institution, as it contributes to the optimal achievement of goals and objectives for social support and protection of the child and his family members in compliance with all criteria. humanity.

It is described that the content and forms of socio-pedagogical work with parents should be aimed at

supporting the family, providing it with the necessary assistance, activating its members, members of its immediate environment, motivating parents to solve problems, pedagogizing the family environment. In turn, it will contribute to the effective socialization of the child's personality.

Keywords: social pedagogue, educational institution, social and pedagogical work, parents, children, educational process, counselling, preventive work.

Постановка проблеми. Постійні зміни, що відбуваються в соціально, економічному та політичному житті нашої держави, впливають на функціонування системи освіти і вимагають від неї постійного пошуку й упровадження нових підходів у вихованні особистості здобувача освіти. Формування та розвиток стійкої громадянської позиції та патріотичних переконань, готовності до соціальної активності залежить від наявності дієвих механізмів педагогічного регулювання соціальної взаємодії здобувачів освіти із соціальним середовищем, закладів освіти з батьками здобувачів освіти.

Наукові дослідження постійно пропонують нові підходи в розв'язанні проблем взаємодії сім'ї та закладу освіти, у вихованні дітей. Діяльність соціального педагога в закладах освіти передбачає створення умов для успішної соціалізації та адаптації дитини як процесу набуття нею соціальної компетентності, формування та ствердження її як особистості, входження в активне соціальне середовище. За положенням про психологічну службу у системі освіти України, саме «соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам. Соціально-педагогічний патронаж здійснюють соціальні педагоги [1, с. 1]. Соціальний педагог – це фахівець, робота якого покликана об'єднати зусилля родини, школи, громадськості, для надання допомоги дитині. Тому слід зазначити, що соціально-педагогічна діяльність за будь-яким напрямком стає більш ефективною завдяки співпраці психолога, із педагогічним колективом, батьками, адміністрацією закладу освіти.

Одним із ефективних інструментів взаємодії шкільного і сімейного середовища є соціально-педагогічна діяльність закладу освіти, оскільки вона сприяє оптимальному досягненню цілей і завдань щодо соціальної підтримки, а також захисту дитини і членів її сім'ї при дотриманні всіх критеріїв доцільності, економічності, гуманності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціально-педагогічної роботи в закладах освіти присвячено наукові дослідження таких учених, як Т. Алексеєнко, С. Архипова, А. Капська, Ю. Клочан, Н. Краснова, Л. Сокольська, З. Шевців, Т. Шишковець та ін. Окремі дисертаційних досліджень вітчизняних учених присвячені певним аспектам роботи соціального педагога закладу освіти: Л. Мезенцева – соціально-педагогічний робота з опікунською сім'єю в загальноосвітній середній школі; Т. Острянюк – організаційно-педагогічна діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі; (О. Гапончук) організаційно-педагогічні умови консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі; Т. Соловйова – соціально-педагогічний робота з батьками дітей з особливими потребами. Проте ці

дослідження не розкривають змісту роботи соціального педагога з батьками здобувачів освіти.

Мета статті – розкрити зміст діяльності соціального педагога закладу загальної середньої освіти з батьками здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, сучасна сім'я покликана бути своєрідним психологічним укриттям для людини. Вона забезпечує економічну, соціальну, психологічну та фізичну безпеку і захищеність своїм членам. Сьогодні багато сімей потребують допомоги та підтримки для того, щоб повноцінно реалізовувати передбачені суспільством функції, зокрема забезпечувати повноцінний розвиток та захист своїх дітей. Оскільки ми розглядаємо діяльність соціального педагога закладу освіти, основне завдання якого полягає в здійсненні соціально-педагогічного супроводу здобувачів освіти, то саме надання підтримки та допомоги батькам учнів сприятиме цьому.

Необхідність роботи з батьками, як підкреслюють О. О. Богданович та О. О. Кедрова, зумовлена їхньою роллю у формуванні унікальної для кожної дитини соціальної ситуації розвитку – однієї з істотних детермінант розвитку особистості дитини» [2, с. 13].

За результатом досліджень (О. О. Безпалько, А. О. Капська, С. О. Коношенко, С. Пальчевський) стверджуємо, що соціально-педагогічна робота з сім'ями повинна базуватися на таких основних принципах соціально-педагогічної діяльності: законності та прав людини; державного підходу до завдань, які реалізуються в соціально-педагогічній діяльності; диференційованості та індивідуалізації; педагогізації соціально-педагогічної діяльності; зв'язку змісту соціально-педагогічної роботи з умовами життєдіяльності сім'ї; соціокультурної спрямованості діяльності; наукової обґрунтованості та цілеспрямованості; універсальності; соціального реагування; родиноцентризму; опори на власні ресурси сім'ї; конфіденційності; толерантності; системності; об'єктивності; компетентності кадрів; максимізації.

Українські та зарубіжні науковці (С. Архипова, О. Безпалько, М. Галагузова, Ю. О. Галагузова, А. О. Капська, Л. О. Нікітіна та ін.) вважають, що діяльність соціального педагога з сім'єю може здійснюватися за трьома напрямками: освітнім, психологічним, посередницьким.

1. Освітній напрям передбачає допомогу соціального педагога батькам у навчанні та вихованні дітей. Допомога в навчанні пов'язана з формуванням педагогічної культури батьків та їх просвітництвом. Просвітництво стосується важливих для виховання проблем, яких – значення особистого прикладу і авторитету; проблеми виховання дітей з проявами асоціальної поведінки; сутність самовиховання і його організація в сім'ї; педагогічна підготовка батьків до виховання майбутніх дітей; правила взаємин у сім'ї різних поколінь; заохочення і покарання; підготовка дітей до школи тощо.

2. Психологічний напрямок передбачає здійснення соціально-психологічної підтримки і корекції. Така підтримка, із позиції соціальної педагогіки, спрямована на формування сприятливої психологічної атмосфери в сім'ї. Корекція відносин здійснюється в тому випадку, коли в сім'ї спостерігаються факти психологічного

насильства над дитиною (образа, приниження, зневага інтересами і потребами). У цьому випадку соціальний педагог будує свою роботу, керуючись Конвенцією про права дитини, орієнтуючи сім'ю на зміну внутрішньосімейних стосунків.

3. Посередницький напрямок реалізується через допомогу в організації, через координацію та інформування. Під допомогою в організації розуміються допомогу в організації сімейного дозвілля (наприклад, включення сім'ї в різні дозвілєві форми роботи, свята, ярмарки, клуби за інтересами). Допомога в координації спрямована на встановлення й актуалізацію зв'язків сім'ї з соціальними інститутами, соціальними службами, центрами, спільно з якими розв'язуються конкретні соціальні проблеми (наприклад, усиновлення дитини, передача дитини в дитячий будинок або притулок, приміщення дитини на лікування). Допомога в інформуванні полягає в наданні інформації батькам з питань соціального захисту (наприклад, інформування може стосуватися прав дітей, жінок, сім'ї в рамках житлового, трудового, пенсійного законодавства) [3; 4].

Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з батьками здобувачів передбачає здійснення:

«1. діагностики проблем родинно-сімейного виховання або дитячо-батьківських стосунків;

2. консультування з питань захисту прав дитини в сім'ї; проблем, пов'язані з вихованням дітей; проблем, зумовлених труднощами в розвитку та навчанні дітей; інтересу батьків до наявних у дітей здібностей, до особливостей віку;

3. просвітницько-інформаційної роботи з питань: педагогічної і соціально-психологічної готовності до виховання майбутніх або вже наявних дітей; ролі батьків у формуванні в дітей адекватної поведінки щодо різних категорій населення; атрибутів ролі матері і батька; відносини між дітьми; взаємостосунків різних поколінь у сім'ї; урахування вікових та статевих особливостей у вихованні; найбільш поширених помилок у вихованні; виховання дітей з відхиленнями у розвитку; організації режиму праці, навчання і відпочинку; фізичного, морального, естетичного та статевого виховання дітей у сім'ї; трудового виховання; основ спілкування у дитячому та підлітковому віці; причин та наслідків дитячої девіантності тощо;

4. профілактичної роботи спрямованої на попередження та усунення негативних явищ у сім'ї щодо дітей з боку батьків або їх найближчого оточення з боку друзів, однолітків або старших за віком осіб, у формальних колективах і неформальних об'єднаннях;

5. корекційно-відновлювальної роботи, спрямованої на досягнення позитивних змін у відновленні конструктивних сімейних взаємостосунків; формування сімейного середовища, сприятливого для особистісного розвитку дитини; відновлення прав та законних інтересів дітей, які були порушені через неналежне чи недбале ставлення батьками до виконання своїх обов'язків щодо малолітні неповнолітніх дітей або внаслідок дій осіб із соціального оточення дитини чи сім'ї [5, с. 16].

Організовуючи роботу з батьками здобувачів освіти соціальному педагога слід розуміти до якої категорії батьків вони належать. Так виділяють наступні

типи:

Батьки з високим рівнем емоційно-моральної культури. Він виражений у стилі сімейного виховання, у манері спілкування дорослих із дітьми. Батьки приймають дитину як особистість, рахуючись з її інтересами і захопленнями. У цих родинх батьки прагнуть до єдності педагогічних вимог. Серйозно ставлячись до виховання, ці родини легко йдуть на контакт із психологами і соціальними педагогами, прагнучи розширити свої пізнання у сферах педагогіки і дитячої психології.

Багато середнім рівнем освіченості і культури, на відміну від першої категорії, вони акцентують увагу на матеріальній забезпеченості. Разом із тим виявляється байдужість до інтересів і захоплень дітей. У неадекватних формах спілкування з дитиною виявляється недолік емоційно-моральної культури батьків. У таких родинх часті порушення стилів сімейного виховання.

Батьки з низьким рівнем психолого-педагогічної освіченості – патогенна ситуація для дитини. У таких родинх кожен живе своїм життям, низький рівень сімейної інтеграції. Батьки не бажають отримувати консультування з психолого-педагогічних знань. Унаслідок цього вихованню дітей не приділяється достатньої уваги, виховання дитини не є життєво важливою проблемою [3; 5].

Для ефективної роботи соціального педагога з батьками важливі такі характеристики сім'ї, як дієздатність та активність. Дієздатність батьків може бути обмеженою, тимчасово обмеженою, необмеженою (в залежності від можливості самостійно заробляти кошти для існування). Активність батьків характеризує їх орієнтацію на збільшення та покращення власних ресурсів й поділяється на: власне активність (орієнтація на свої сили, висока мобільність); обмежену активність (орієнтація на самозабезпечення в якій-небудь одній сфері життєдіяльності); пасивність (розраховування на інших, утримання іншими, низька мобільність, нерозвиненість адаптаційних властивостей).

Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з батьками обумовлюються групою таких показників, як тип сім'ї та проблемами, які існують в ній. Класифікація типів сімей відбувається за різними критеріями, наприклад, за терміном перебування у шлюбі й наявністю дітей – молоді, досвідчені; бездітні, одnodітні, багатодітні, прийомні, опікунські; за рівнем матеріального достатку: малозабезпечена сім'я, заможна сім'я, елітарна сім'я; за особливими умовами сімейного життя: студентська сім'я, дистантна сім'я; позашлюбна сім'я; за якістю сімейних взаємин: благополучні сім'ї, неблагополучні сім'ї та ін. [3; 5].

Оскільки, ми визначаємо зміст роботи соціального педагога саме з батьками здобувачів, то пріоритетною для нас є запропонована Т. Алексєнко класифікація типів сімейного середовища. Вона визначає сімейне середовище як «сукупність матеріальних і духовних цінностей сім'ї, способу життя, особистісних характеристик, особливостей взаємодії її членів і розподілу сімейних ролей, стилів батьківського виховання, які утворюють специфічний морально-психологічний мікроклімат, сприятливі чи несприятливі умови для розвитку та самореалізації кожного члена сім'ї» [6, с. 229].

На думку Т. Алексєнко, специфічність кожного сімейного середовища

визначають характерні його умови, обумовлені типом сім'ї. У найбільш загальному вигляді вони можуть бути: «сприятливими (такими, що забезпечують повноцінність розвитку особистості і стимулюють до кращих самопроявів), нейтральними, байдужими (де кожен живе, співіснує сам по собі), агресивними (пригнічують особистість і не дозволяють реалізувати себе і свої потенції у кращих проявах). Вона визначає такі типи сімейного середовища: гармонійне; конфліктне; сімейне; ігрове; конкурентне; середовище співробітництва; структуроване сімейне середовище (нуклеарна сім'я, розширена сім'я, повна, одностітна, двостітна, багатодітна); неповне сімейне середовище (материнська сім'я, батьківська, дистанційна); реструктуроване (змінене) сімейне середовище (прийомна сім'я, ДБСТ, сім'я повторного шлюбу); тимчасове сімейне середовище (цивільні шлюби, фостерна сім'я); соціально успішне (адаптоване до вимог суспільства); дезадаптоване сімейне середовище (з асоціальною поведінкою членів сім'ї, з педагогічно занедбаними дітьми); групи ризику (сім'я з дітьми з особливими потребами, з батьками що перебувають у в'язниці, з дітьми, що знаходяться у виправно-виховних колоніях); відкрите сімейне середовище; закрите; сільське; міське; полікультурне» [6, с. 233]. Всі виокремлені типи і підтипи сімейних середовищ відрізняються суттєвими домінуючими соціально-педагогічними характеристиками, які і зумовлюють зміст соціально-педагогічної роботи.

У процесі соціально-педагогічної роботи з батьками фахівці використовують різноманітні форми роботи: індивідуальні, групові, масові. Таким чином, використання індивідуальних форм роботи (інтерв'ювання, співбесіда, консультування, інформування, листування) доцільне під час адаптації дитини чи членів її сім'ї до нових соціокультурних умов, допомоги в подоланні складних життєвих обставин, у період емоційно нестабільних станів тощо. Групові форми роботи (тренінг, семінар, лекторій, курси, консультпункт, сімейний клуб, школа молодих батьків, відеолекторій, зустрічі зі спеціалістами, прес-конференція, вечір запитань та відповідей, конкурс, виставка, круглий стіл, група самопомоги, ігрові програми та ін.) спрямовані на виявлення проблеми, сприяють їх розв'язанню, розвивають необхідні навички. До групових форм роботи доцільно залучати членів громади (близьке оточення, сусіди), які не байдужі щодо подолання складних життєвих обставин у сім'ї, та соціальну мережу родини (групу людей, які впливають на соціальну адаптацію сім'ї). покращенню сімейного середовища, налагодженню стосунків «батьки діти», збереженню спроможної та активної сім'ї, культивуванню поваги до поглядів членів сім'ї сприяє проведення сімейних групових нарад (СГН). Сімейна групова нарада – збори членів розширеної сім'ї та її оточення з метою ухвалення рішення щодо шляхів виходу сім'ї зі складних життєвих обставин. Масові форми роботи (тематичні дні, тематичний тиждень, культурні акції та заходи в мікрорайоні, благодійна акція, тематичний вечір, тематичні передачі на радіо та телебаченні, рекламна кампанія) передбачають привернення уваги великої кількості батьків до різних проблем, стимулювання громадської благодійності, толерантності та гуманізму, пропагування цінності здорового сімейного життя тощо.

Слід детальніше розглянути форми роботи, які традиційно використовують соціальні педагоги у роботі з батьками здобувачів освіти. Наочні форми роботи (стенди, плакати, буклети, презентації, інформація на сайті закладу освіти чи у соціальній мережі) надають змогу знайомити батьків з актуальним та важливими питаннями освітнього процесу, передовими методами роботи, особливо якщо батьки не прагнуть або не мають можливостей для безпосередніх зустрічей. Тематика матеріалів повинна залежати як від вікових особливостей, так і від особливостей родини. Наприклад, для батьків дітей з інвалідністю варто подати практичні рекомендації психолога, соціального педагога, логопеда. Так само можна помістити перелік інстанцій, де батьки можуть одержати необхідну допомогу і підтримку. Варто відповідально поставитися до наочних форм роботи правильно усвідомлювати її роль у педагогічній освіті батьків, ретельно продумуючи зміст, художнє оформлення стендів, прагнучи до єдності текстового й ілюстративного матеріалів. Така форма роботи сприяє підвищенню педагогічних знань батьків, спонукає їх переглядати неправильні методи і прийоми родинного виховання, попереджає виникненню конфліктних ситуацій тощо.

Батьківські збори є найбільш поширеною формою роботи з батьками. Звичайно батьківські збори проходять традиційно - доповідь педагога на якусь тему й обговорення організаційних питань. Як правило, на зборах такого типу батьки не виявляють ніякої активності. А пасивність – це показник або незацікавленості, або того, що сама форма проведення зборів не заохочує батьків до висловлювань. Це говорить про те, що необхідно змінювати форми проведення батьківських зборів, наприклад семінари-практикуми, конференції, обговорення за результатами переднього опитування. Ділова гра – простір для творчості. Вона максимально наближає учасників гри до реальної обстановки, формує навички швидкого прийняття педагогічно вірних рішень, уміння вчасно побачити і виправити помилку. Темою ділових ігор можуть бути різні конфліктні ситуації.

Вечори питань і відповідей представляють собою концентровану педагогічну інформацію з найрізноманітніших питань, що найчастіше носять дискусійний характер, і відповіді на них нерідко переходять у гаряче, зацікавлене обговорення. Роль вечорів питань і відповідей в озброєнні батьків педагогічними знаннями складається не тільки в самих відповідях, що саме по собі дуже важливо, але також і у формі проведення цих вечорів. Вони повинні проходити як невимушене, рівноправне спілкування батьків і соціального педагога. На вечорі питань і відповідей бажана присутність більшості членів педагогічного колективу, а також фахівців - медиків, юристів, психологів залежно від змісту питань.

Зустрічі за «круглим столом» розширюють виховний кругозір не тільки батьків, але і самих педагогів. Темі зустрічі можуть бути різними. Бесіду варто починати активістам-батькам, потім повинні включитися психолог, вчителі, соціальний педагог, інші батьки. Можна запропонувати для обговорення різні ситуації із сімейного життя, проблеми, що виникають при вихованні дітей у різних типах родин, що ще більше активізує учасників зустрічей. У цій формі роботи

добре те, що практично жоден батько не залишається осторонь, майже кожний бере активну участь, ділиться цікавими спостереженнями, висловлює слушні поради. Узагальнити і закінчити варто соціальному педагогу.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямку. Підсумовуючи, слід зазначити, що виконуючи свої функції, соціальний педагог закладу освіти повинен, на самперед, дбати про захист прав та інтересів здобувачів освіти, відтак, лише у взаємодії з батьками дітей можна досягти результату.

Подальшого розгляду потребує зміст та форми соціально-педагогічної роботи з батьками, які мають бути спрямовані на підтримку сім'ї, надання їй необхідної допомоги, активізацію її членів, представників її найближчого оточення, мотивацію батьків до самостійного розв'язування проблем, педагогізацію сімейного середовища, що, у свою чергу, сприятиме ефективній соціалізації особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ МОН від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>
2. Богданович Н. Г., Кедярова Е. А. Психологическое обследование ребенка в практике возрастно-психологического консультирования : учеб. пособие : Иркутск : Иркут, ун-т, 2005. 100 с.
3. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 232 с.
4. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе. Москва : Академ. проект, 2003. 112 с.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
6. Алексеенко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.05, 13.00.07 / Національна академія педагогічних наук України. 2017. 573 с.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykhologichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy : Nakaz MON vid 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>
2. Bogdanovich N. G., Kedjarova E. A. Psihologicheskoe obsledovanie rebenka v praktike vozrastno-psihologicheskogo konsul'tirovaniya : ucheb. posobie : Irkutsk : Irkut, un-t, 2005. 100 s.
3. Kapska A. Y. Sotsialnyi suprovid riznykh katehorii simej ta ditej : navch. posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2012. 232 s.
4. Nikitina L. E. Social'nyj pedagog v shkole. Moskva : Akadem. proekt, 2003. 112 s.
5. Bezpalko O. V. Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2009. 208 s.
6. Aliksieienko T. F. Kontseptualizatsiia sotsialno-pedahohichnykh osnov suchasnoho simeinoho vykhovannia : dys. ...d-ra ped. nauk : 13.00.05, 13.00.07 / Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. 2017. 573 s.